

Isabel Turull i Crexells
Universit  di Roma

LEXICOGRAFIA RIBIANA: ELS CONTES PER A INFANTS

RESUM

Anàlisi sobre la praxi ling stica de Carles Riba, prenent com a base alguns textos de la narrativa per a infants i amb una atenció especial pels aspectes lèxics. Veurem la influència del gènere, és a dir la rondalla, en les tries lèxiques de l'autor i també veurem l'evolució d'aquestes tries entre els anys 1918, 1928 i 1951, anys crucials en la fixació de la normativa fabriana, mitjançant la col·lació de les edicions corresponents a aquests anys, totes elles revisades directament per Riba.

Paraules clau: Riba, llengua, contes, Fabra, Coromines.

En el marc d'un treball més ampli sobre la llengua de Carles Riba, ens proposem fer una anàlisi sobre la praxi ling stica d'aquest autor, amb una atenció especial pels aspectes lèxics. Per fer-ho consultarem les diverses eines lexicogràfiques habituals en aquesta mena d'estudi, però sobretot el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (d'ara endavant CTILC), elaborat per l'Institut d'Estudis Catalans i que recull una mostra de la producció escrita en llengua catalana des del 1832 al 1988.

Pel que fa a Riba, el CTILC té entrades les obres següents, entre les quals no apareix, entre altres coses, l'obra crítica, ni les introducci s a les diverses obres de creació, cosa que haurem de tenir en compte:

- 1915 *Històries extraordinàries*
- 1918 *Càntic dels càntics*
- 1919 *Odissea I - II - III*
- 1919 *Primer llibre d'estances*
- 1920 *Cartes a Josep Obiols*
- 1920 *L'antic Orient*
- 1921 *Cartes a Josep Obiols*
- 1924 *L'ingenu amor*
- 1928 *Sis Joans*
- 1930 *Estances: llibre segon*
- 1943 *Elegies de Bierville*
- 1946 *Del joc i del foc*
- 1952 *Salvatge cor*
- 1953 *L'odissea*
- 1957 *Esbós de tres oratoris*
- 1959 *Edip Rei*
- 1961 *Electra*

En aquesta ocasió ens fixarem en els criteris que Riba aplica al moment de crear una llengua a l'abast del públic infantil.

1. RIBA I LA NARRATIVA PER A INFANTS

D'una forma que potser ens pot sorprendre, l'autor que va tenir un paper tan transcendent en el debat sobre la novel·la, amb el seu famós article del 1925, i amb la creació del Premi Crexells, justament de novel·la, poc després, no ens ha deixat una producció narrativa gaire abundant. Carles Riba va escriure només un «grapats de contes» (Sullà, 1992: 7), dels quals alguns eren pensats per a un públic infantil i d'altres no. El que ens interessa aquí és la seva narrativa per a infants.

És sabut que Riba mateix no tenia en gaire consideració la narrativa per a infants. Sullà cita un comentari fet en una conferència del 1938 (Sullà, 1992: 10) sobre la poca afició que tenia a aquesta mena de literatura, i que aquestes obres l'avorrien; també Lluís Quintana (2007: 75) es fixa en el mateix comentari, i encara afegeix una nova cita, aquest cop del pròleg a la tercera edició de *Les aventures de Perot Marrasquí*, on Riba declarava de manera peremptòria: «la major part de tota aquesta literatura infantil és idiota». Cal tenir en compte, però, que malgrat totes aquestes consideracions i de forma coherent amb la mateixa actitud moral de Riba, aquest considerava tota la seva obra com a legítima i no en va rebutjar mai cap part; per altra banda, tenint en compte els nostres objectius, la narrativa per a infants ens permet analitzar un aspecte particular de l'idiòlecte ribià. De quina manera els criteris de correcció i d'adequació a les normes fabrianes característics de la ideologia noucentista es modifiquen per adaptar-se a un públic infantil? Tampoc no hem d'oblidar que un dels objectius del Noucentisme com a moviment era el d'educar i de formar lectors entre els joves i que Riba era un dels escriptors que posaven en pràctica de forma disciplinada els suggeriments de Fabra: ens interessa, doncs, veure com aquests objectius influeixen sobre la llengua que utilitza en els seus contes.

Analitzarem en aquest cas *Sis Joans*, però especialment el capítol d'introducció, «Paraules a la gent gran», i «Joan Feréstec», fixant-nos en les possibles diferències entre la llengua de l'un i de l'altre.

2. SIS JOANS

El recull de contes *Sis Joans* és especialment útil per a la nostra investigació per diversos motius. En primer lloc, Riba hi fa, segons les seves pròpies paraules, «uns utilíssims exercicis de simplicitat» (Riba, 1951: 7), és a dir que la seva intenció és crear un producte assequible a un públic ampli, i per tant li cal utilitzar un llenguatge entenedor, sense deixar de banda tanmateix la intenció literària.

En segon lloc, la cronologia de creació dels textos ens proporciona dues fotografies d'un mateix estil de llenguatge amb una distància de deu anys, el temps transcorregut entre «Joan Feréstec», el primer, i «Joan Dropo», l'últim, sense comptar que la darrera revisió del text va ser feta pel seu autor el 1951. Hi trobem a més un text d'introducció escrit pel mateix autor al moment de la publicació del recull complet i que s'adreça, a diferència de la resta, a «la gent gran», amb totes les diferències d'estil que veurem que això representa.

Les diferents edicions

La idea inicial dels contes sobre un personatge anomenat Joan va partir de l'editor Antoni Muntanyola (Sullà, 1992: 31), que ja havia encarregat a Josep Morató un *Joan Mofeta*. El mateix any 1918 també va encarregar a Carles Riba dos contes més, que

serien *Joan Feréstec* i *Joan Barroer*, i encara un altre, *Joan Brut*, que però en aquell moment no es va arribar a publicar per problemes de l'editorial. Riba hi va continuar treballant pel seu compte i va escriure tres contes més: «Joan que turmentava les bèsties», «Joan Golafre» i «Joan Dropo», que acabarien apareixent junt amb els tres primers sota el títol *Sis Joans* a l'editorial La Mirada l'any 1928. El text d'aquesta edició, és a dir la primera de la versió conjunta de tots sis contes és la que ha estat entrada al CTILC. Posteriorment, Riba encara en va fer una revisió per a l'editorial Juventud, que seria publicada el 1951, i és aquesta versió que recull Enric Sullà a la seva edició de les *Obres Completes* (Riba, 1991).

De *Joan Feréstec*, hem col·locat les següents edicions:

- 1918, primera edició, il·lustrada, Barcelona, Muntanyola.
- 1928, primera edició dins el recull *Sis Joans*, Barcelona, La Mirada.
- 1951, segona edició del recull, Barcelona, Ed. Juventud.

El gènere

Abans de passar a analitzar específicament la llengua d'aquest conte, cal tenir en compte dins de quin gènere s'inscriu. És evident que Riba pretén escriure alguna cosa que recorda una rondalla i aquest serà un condicionant d'alguns dels aspectes que veurem. Ell mateix havia traduït al català els contes dels germans Grimm, i coneixia bé també altres obres que d'alguna manera s'insereixen dins d'aquesta tradició, des de les *Fables* de La Fontaine al *Roman de Renard*, sense deixar de banda naturalment les rondalles catalanes. Tampoc podem oblidar els autors que s'han inspirat en aquesta tradició per fer creacions pròpies, des d'Oscar Wilde a Italo Calvino, etc.

Si ens basem en la caracterització de l'estudiosa italiana Cristina Lavinio (1982: 92) pel que fa a la «fiaba», que ella oposa per una banda al «mito» i per l'altra a la «leggenda», i que creiem que podem relacionar amb la nostra «rondalla», veiem com el text de Riba n'acompleix els determinants: caràcter profà i no sacre, caràcter acrònic dels fets narrats, i fets fantàstics percebuts com a tals. Així mateix, la fórmula d'obertura: «Una vegada era un noi que es deia Joan», que segueix el model tradicional, s'inscriu en el ventall més ampli de fórmules que també són de tancament, i que com ens diu Giovanna Cerina (1982: 121), representen uns «*modi di mediazione tra il mondo fiabesco e il mondo quotidiano, attraverso la simulazione di una sorta di contemporaneità tra l'io emittente e i personaggi*»¹. Tant la fórmula d'obertura com la de tancament són en tot cas característiques del gènere, i serveixen tradicionalment per crear aquesta frontissa entre el món real i el món màgic en què tot és possible, que els animals parlin, o que els nens paguin alguna malifeta convertint-se en gat o en ruc.

Seria interessant analitzar altres qüestions que no han estat prou estudiades, com ara les intervencions de la divinitat cristiana a les rondalles: Max Lüthi (1979: 76) considera que els personatges divins cristians no hi haurien d'aparèixer, perquè serien només uns falsos substituïts dels diversos éssers sobrenaturals dels contes, però en canvi mostra algun exemple de la seva presència en alguns contes serbo-croats. De tota manera, insisteix (1979: 125), «*Nel mondo autentico della fiaba, non c'è bisogno di scomodare Dio affinché metta tutto a posto; l'ordine si instaura per forza propria*»². En la tradició catalana és cert que sovint l'element màgic és introduït per algun sant o «Nostro Senyor» mateix, però caldria tenir en compte quines rondalles van ser reelaborades pels

¹ «Sistemes que fan de pont entre el món del conte i el món de la quotidianitat mitjançant la simulació d'una mena de contemporaneïtat entre el jo parlant i els personatges».

² «Dins el món autèntic del conte, no cal fer intervenir Déu perquè ho arregli tot; l'ordre s'instaura per ell mateix».

autors dels reculls, en gran part capellans, des del mateix Verdaguer a mossèn Alcover. En el cas que ens ocupa, Riba ha estat classificat sempre com a autor catòlic, i de fet ha estat sovint criticat per alguns sectors per aquest motiu, però caldria veure fins a quin punt les aparicions divines que presenta, si més no en els seus contes, no responen a un simple recurs literari, coherent amb el gènere. Per altra banda, és interessant de veure com un autor en principi tan poc religiós com Oscar Wilde utilitza també sovint en els seus contes les intervencions del Déu cristià (pensem al final de *El Gegant egoista*, per dir-ne només un exemple).

No podem, però, analitzar aquí aquests aspectes, i ens limitarem a les qüestions lingüístiques.

Seguint encara l'estudi de Lavinio citat a la bibliografia, ens fixem que la llengua d'aquestes narracions recorda d'alguna manera la llengua oral, tot i que es tracta en realitat d'una llengua elaborada literàriament, cosa que ens recorda el comentari de Serrahima a *Dotze mestres* (1972: 330): «Hauríem de parlar d'una imatge literària del to col·loquial». No totes les característiques que l'estudiosa determina són rellevants en el nostre cas, però sí que ens semblen importants en primer lloc la mímesi del llenguatge parlat, que podrem veure en diferents ocasions, i en segon lloc i sobretot les qüestions lèxiques. Lavinio (1982: 101) nota la possibilitat de l'ús de termes connotats com a arcaics o literaris en textos com els que estem tractant, diferents dels que s'utilitzen en l'àmbit de la comunicació quotidiana, cosa que en el cas de les rondalles catalanes es podria relacionar amb l'ús de substantius com «donzella» o adjectius com «formosa». En el cas de Riba veurem com podem aplicar aquests conceptes.

«PARAULES A LA GENT GRAN»

En aquestes dues pàgines, Riba introdueix els seus contes a aquells que seran els responsables de fer-los llegir als vertaders destinataris que són els nens i hi manté un cert to col·loquial. Hi trobem per exemple marques de subjectivitat com ara alguna exclamació: «Ai, que aniríem lluny!» (p. 269)³, i també alguns mots que denoten unes tries lèxiques en aquesta direcció: el verb «reparar-se», per exemple («s'hi han repapat», p. 269).

Lèxic

El lèxic és, però, molt diferent del de la resta de l'obra, perquè els mots com el verb «reparar-se», que són els que ens esperaríem en un conte infantil, són pràcticament inexistents, mentre n'hi trobem amb gran freqüència d'altres de registre més elevat. Això ens permet, per altra banda, esbrinar quins eren efectivament, per a Riba, els mots de registre elevat, adients per a unes paraules dedicades a adults i no a un públic infantil. Ens fixarem només en alguns exemples que ens semblen representatius, i els analitzarem recurrent al CTILC⁴.

- reparar-se: tant si es tracta d'una «formació onomatopeica damunt el radical *pap-*, imitador del so de cosa voluminosa que cau», com diu DCVB, com si, més probablement, és un verb derivat de *pap* «guier dels ocells etc», derivat del verb llatí infantil *PAPPARE* «menjar» (DECat, VI, 243-244), aquest és un mot marcat semànticament, i molt adient a un context de conte infantil. Efectivament, no el

³ Citem per l'edició de Sullà de 1992.

⁴ Cal tenir en compte que el CTILC no recull les introduccions als diferents textos, i per tant no hi han estat entrades aquestes «Paraules a la gent gran».

trobem en cap altre text de Riba, excepte les tres recurrències dins *Sis Joans* (CTILC).

- infant: dels mots que indiquen els nens, Riba utilitza «infant» dins *Sis Joans* només en aquest cas o dins «Joan Dropo». Segons el *Diccionari General de la Llengua Catalana* (Fabra, 1932, d'ara endavant DGLC), sembla que el terme més neutre és «nen» («infant»: nen, noi petit; «nen»: noi petit), però a l'entrada «criatura» amb aquesta accepció remet només a «infant». Pel que fa a Riba, ell utilitza preferentment «criatura» (16 recurrències dins *Sis Joans*, segons el CTILC) però la seva tria evoluciona i al darrer dels contes prefereix «infant» (6 recurrències totes a «Joan Dropo»).

- conhort: segons Coromines (DECat, II, 882), és un mot popular però fora del Principat i sobretot «És un dels mots que foren represos amb més braó pels homes de la Renaixença», tot i que «l'entusiasme amb què se'n serviren (...) s'entebé una mica a fi de segle». Riba l'utilitza, doncs, aquí i no als contes pròpiament dits, i en general a la seva obra només a la primera època (CTILC: 5 recurrències a l'obra de Riba; *Històries extraordinàries*, 1915; *Primer llibre d'Estances*, 1919; primera versió de *Odissea*, 1919; *L'ingenu amor*, 1924).

-avençat: el mateix passa amb aquesta forma del verb «avençar», que Riba utilitza aquí però no als contes, i que per altra banda abandona completament a la resta de la seva obra a partir dels anys 20 (CTILC: 16 recurrències a l'obra de Riba; 13 de les quals a *L'Antic orient*, 1920, i la resta a *Històries extraordinàries*, 1915, i primera versió de *Odissea*).

-àdhuc: si per a Pericay i Toutain (1996) es tracta d'un arcaisme inacceptable, Coromines, en canvi (DECat,I,51), tot i admetent que als anys 20-30 alguns autors el defugien perquè el consideraven pedantesc, afirma que arriba a «figurar fins en la ploma dels estilistes millors i més parcs en arcaïsmes». Per a Riba en tot cas no es tracta d'un terme adient per a contes infantils i l'utilitza dins *Sis Joans* només un cop a «Joan que turmentava les bèsties» i 3 a «Joan golafre», que és per altra banda el penúltim del recull. Ja hem parlat de l'espai cronològic que separa el primer conte dels darrers, i creiem molt indicatiu que la preferència de Riba per aquest adverbi no aparegui al primer.

-ver, vera: tampoc aquest adjectiu és adient, per a Riba, per als contes infantils, per als quals prefereix «veritable»; l'utilitza en canvi de forma prou freqüent quan escriu poesia. Al CTILC trobem 21 recurrències de «ver, vera» en tota l'obra de Riba i sempre a la poesia amb la sola excepció d'una recurrència dins *Històries extraordinàries*, de 1915. «Veritable» s'hi troba en canvi en 26 ocasions, en textos de tota mena, tant poètics com de prosa com també a les cartes. Pel que fa a les altres formes, «vertader»/«verdader», sobre les quals hi va haver posteriorment desacord entre Coromines i Moll (DECat,IX,136), Riba es posiciona amb Fabra, i prescindeix de totes dues. (Al DGLC no apareix cap de les dues formes, i «ver, vera» remet a «veritable»; Riba no utilitza mai «verdader» i «vertader» en una sola ocasió).

Els primers contes de la sèrie eren àlbums il·lustrats: Joan Feréstec va aparèixer el 1918 en un volum format 18x18 amb dibuixos de Junceda, i aquest fet té el seu pes en les tries lingüístiques de l'autor dels textos. El to és directe i l'estil concentrat, com ho demostra, per altra banda, la llargada del conte: 7 pàgines (a l'edició de Sullà: Riba 1992) contra les 16 de «Joan Drogo», l'últim de la sèrie, que apareixerà deu anys més tard, directament sense il·lustracions.

La llengua

D'acord altra vegada amb el gènere al qual es vol adaptar, l'autor utilitza una llengua amb aire de col·loquialitat però en realitat elaborada literàriament. Hi trobem abundants marques d'oralitat: «com si us digué», «Ja veieu», «espereu-vos», «ja us dic jo que...», etc; exclamacions: «Qui atura un mestre...!», «Que és trista la vida d'un buldog!». També hi trobem també moltes construccions idiomàtiques, i veurem quin ús hi fa l'autor de cultismes i arcaïsmes.

Citem només algunes de les locucions idiomàtiques i frases fetes que trobem a «Joan Feréstec» i que mostren altre cop la voluntat de l'autor d'acostar-se a una aparença d'oralitat⁵:

- anar a parar; «No sé pas on anirà a parar aquest noi»
- vet aquí; «i vet aquí tota la família tarada...»
- cara de prunes agres
- ben mirat
- I encara; «sinó en cas que li anés la vida. I encara...»
- amb prou feines si...
- i tot el sant dia...
- perdre el món de vista: «havia perdut el món de vista»

Lèxic

En primer lloc, ens interessa veure la presència o no de lèxic connotat, cultismes o arcaïsmes, en el text. Com ja hem vist, aquesta podria ser una característica del llenguatge rondallístic i efectivament Riba l'havia utilitzada com a recurs a *Guillot, bandoler*.

En aquell conte l'autor barrejava registres, utilitzant per exemple cultismes: «bèl·lica munió», «els menors», o termes especialitzats del món de la carnisseria: «palpissos», «tatxó», al costat de construccions idiomàtiques com: «amb prou feines», «el cas és que...», «sense embuts», «marxà com una seda», etc. Aquí, en canvi, trobem un lèxic que ens pot semblar poc adequat per als lectors als quals és destinat però que té sempre una justificació en la precisió semàntica i en la fidelitat a les indicacions de Fabra.

Vegem-ho amb deteniment:

- llucar: si Fabra recollia al DGLC aquest hipònim de «veure», donant-ne la definició «Saber veure, copsar, el sentit, l'essència, la qualitat, etc. (d'alguna cosa)», Coromines en canvi subratlla el fet que es tracta d'un verb que no apareix en cap text anterior al 1805, i tampoc l'utilitzen els clàssics de la Renaixença, de manera que sembla tenir una «magra història» (DECat,V,287,a). Pel que fa a Riba, podem veure com l'utilitza aquí seguint una necessitat semàntica i atenint-se estrictament a l'accepció fabriana: «Però aquella vareta màgica de la Providència,

⁵ Veg. a la bibliografia el diccionari de locucions i frases fetes que hem utilitzat per a consultar accepcions, etc.

que ningú no la lluca i va fent el seu fet, degué tornar a colpir En Joan.». Però allò que ens interessa, en realitat, és que si bé l'utilitza aquí i també en altres obres contemporànies, ell mateix sembla trobar-lo superflu més endavant. Segons el CTILC, trobem un total de 7 recurrències de les diverses formes del verb «llucar» a l'obra de Riba fins el 1928, i cap, en canvi, als escrits posteriors a aquesta data. Cosa encara més interessant i sobre la qual caldria insistir, Riba utilitza «llucar» a la primera versió de l'*Odissea*, però no a la segona.

- afuar: aquest verb té dues accepcions diferents segons el DGLC. Encara que segons Coromines totes dues deriven de «fus», «en el sentit d'aprimar-se, pendre forma estirada com un fus» (DECat,IV,239,b), la primera es relaciona amb la forma directament, mentre la segona col·loca el mot entre els verbs de moviment i significa «incitar a envestir ||*pron.* llançar-se impetuosament sobre algú o alguna cosa...» (DGLC). El CTILC no diferencia les entrades segons l'accepció, però en el cas de les 15 recurrències d'«afuar» en l'obra ribiana podem distingir fàcilment com només una altra, a part de la que hem trobat aquí, té el seu mateix significat de «aprimar d'un cap (alguna cosa)» (DGLC), i es troba a la primera versió de l'*Odissea* però no a la segona. Efectivament, aquí altre cop Riba utilitza un hipònim, en aquest cas de «aprimar», que li sembla semànticament útil però que més endavant abandonarà: «Les dents li creixeren i se li afuaren, el nas se li aixafà, les galtes se li feren totes penjants».

- furtar: aquest verb és un altre hipònim, en aquest cas de «robar». Fabra (DGLC) n'ofereix la definició: «robar d'amagat sense violència ni intimidació», és a dir exactament allò que fa un gat, que, com ens diu Riba, l'únic menjar que té és el que «es furta a la cuina a riscos del cop d'escombra o de l'amorrada als fogons roents o de la dutxa d'aigua gelada». Altre cop, Riba utilitza l'hipònim adient, i altre cop també el deixarà de banda a la seva obra posterior. Efectivament, les tres recurrències de «furtar» que el CTILC recull en l'obra de Riba són del 1928 o anteriors, mentre «robar» és més general i en trobem 19 recurrències en obres que arriben fins al 1953.

- pler (a pler nostre): és freqüent a l'obra de Riba sense distincions de període. A més a més, en el cas de *Sis Joans*, l'autor havia escrit a la primera versió del conte «a gust», per a després canviar la forma amb la que trobem aquí. Coromines (DECat,VI,600,a) comenta que «apareix també força aviat la forma contracta *pler* (...) sovint en locucions que tendeixen a estereotipar-se, *haver pler, venir de pler, fer o estar a pler...*», i més avall diu «que continuava tenint vitalitat en la llengua escrita de la Renaix., ens ho mostra no sols un escriptor distingit com Ruyra (...), sinó també l'estil populatxer d'Abdon Terrades». Riba, doncs, l'adopta com a part integrant del seu idiolecte sense considerar-la de cap registre específic.

- feréstec: el qualificatiu del Joan d'aquest conte, «Feréstec», també pot sonar estrany a les orelles d'un lector actual, sobretot si es tracta d'un jove o d'un nen, que entendria molt més fàcilment l'hiperònim «salvatge» (Franquesa 1971-1998²), però Riba el prefereix justament perquè és menys freqüent i així el fa més adient per a un malnom. Cal dir que es tracta d'un terme que apareix en tota mena d'escrits del nostre autor, fins i tot a les cartes a Josep Obiols, en què l'estil és més relaxat (CTILC : **Títol** [Cartes a Josep Obiols (1920)] **Autor** Riba, Carles (Jordi March) **Any d'edició** 1920 **Tipus N** **Classificació** Correspondència. *De nits ronda*

el sometent: surten tots els abrics i bufandes de campanya. Per damunt els embolcalls, sotgen uns ulls que s'esforcen a ser feréstecs. Fa molt de fred.)

Les diferents edicions

Vegem ara quins són els canvis que Riba introduirà a les diferents edicions de la nostra obra pel que fa al lèxic, i en quins casos poden contradir allò que hem dit fins aquí.

1918	1928	1951
a gust nostre	a pler nostre	=
La mamà	La mare	=
El papà	El pare	=
si de més	si a més	=
de repent	=	de sobte
bufit	=	bufec
el papà (x3)	el pare (x3)	=
portava la cara senyalada	duia la cara senyalada	=
tot d'una	de sobte	=
s'anà atansant	=	s'anà acostant
endinsà	enfonsà	=
guardacantó	guarda-rodes	=
les ferums mengívoles	=	les sentors mengívoles
el papà ho havia manat	el pare ho havia manat	=
convençut	persuadit	=
l'impenetrable papà	l'impenetrable genitor	=
agafat pel monyó	agafat pel puny	=
guita (x5)	guitza (x5)	=
pròxim	=	proïsmo
esquena que s'aguanta sobre quatre potes	esquena que es té sobre quatre potes	=
passar justament per allí on et manen	passar just per allí on et manen	=
El pobre papà	El pobre pare	=
i la trista mamà	i la trista mare	=
resaven	pregaven	=
contra els que així abusaven	=	contra els qui talment abusaven

Taula 1. Joan Feréstec: variants lèxiques.

Variants lèxiques

Són relativament pocs els canvis lèxics entre les tres versions que hem estudiat.

A part de la preferència per «pler» en lloc de «gust» de què ja hem parlat, hi veiem sobretot una voluntat d'adequació als criteris fabrians. Aquesta voluntat és evident en els casos en què el terme de la primera versió no apareix al DGLC, però en d'altres no ho és tant i ens cal comentar-los un per un:

- de més > a més

Totes dues formes són recollides al DGLC però Fabra sembla donar prioritat la segona.

- tot d'una > de sobte

La primera forma no apareix al DGLC.

- guardacantó > guarda-rodes

Totes dues formes són recollides al DGLC però Fabra dóna prioritat a la segona.

- monyó > puny

Tot i que el DGLC dóna com a segona accepció de «monyó»: «Puny, carp», no hi ha dubte que la primera accepció, «Part que resta d'un membre amputat», és la més freqüent; la primera accepció de «puny» és en canvi la que correspon precisament a allò que vol dir Riba: «Part de la mà que uneix la mà pròpiament dita (...) amb l'avantbraç»⁶.

- guita > guitza

El DGLC recull l'adjectiu «guit -a» amb l'accepció «Dit del cavall, mul, ase, etc., que acostuma a tirar guitzes», però no el substantiu; en canvi sí que recull el substantiu «guitza».

- resar > pregar

El primer verb apareix al DGLC però només a l'addenda i amb la indicació *cast*.

- de repent > de sobte.

La primera forma no apareix al DGLC.

- bufit > bufec

La primera forma no apareix al DGLC.

- pròxim > proïsme

La primera forma no apareix al DGLC.

Altres variants responen, però, a uns criteris diferents. Vegem-ne algunes:

- mamà, papà > mare, pare, genitor.

Riba prefereix en aquesta segona edició evitar la forma «mamà»/«papà» i la canvia de manera sistemàtica per la més neutra «mare»/«pare» (en un sol cas, per «genitor»).

Per a aprofundir sobre les motivacions d'aquesta tria, podem consultar l'article de dialectologia social d'Emili Boix-Fuster (2007) que estudia les diferents variants de la variable (progenitor/a), especialment com a vocatiu, en català central barceloní. Les conclusions d'aquest paper que considerem rellevants per al nostre treball són: en primer lloc, que tant la variant «mamà»/«papà» com «mama»/«papa» estan marcades, és a dir que cadascuna provoca rebuig en els sectors socials que no la utilitzen⁷; mentre que la variant «mare»/«pare» és la forma neutra, no marcada. En segon lloc, que la forma «mamà»/«papà» va tenir un procés d'expansió al Principat o, si més no, a l'àrea d'influència barcelonina, fins a la guerra civil i va ser utilitzada per sectors de classes mitjanes i altes, fins i tot de la petita burgesia: en són exemple el grup dirigit per J. M. Folch i Torres, o els mateixos Pompeu Fabra i Josep Pla, que usaven «mamà». D'altres sectors coetanis com Joan Coromines, en canvi, estigmatitzen durament aquesta variant com a espúria a la llengua.

És interessant especialment l'oposició virulenta de Coromines a un ús habitual a un gran nombre d'autors que van des de Pla al mateix Pompeu Fabra. No podem excloure que el contacte de Riba amb el jove Coromines, que va ser deixeble seu a la Fundació

⁶ Afegim que Riba no utilitzarà mai la forma alternativa «canell».

⁷ Veg. la classificació de Labov: «indicador», «marcador» i «estereotip social» (Labov, 1983: 387).

Bernat Metge ja els anys 1926-1928 (Medina, 2002: 11), és a dir just abans de la publicació de la segona edició de «Joan Feréstec», pugui haver tingut una certa influència en la decisió de l'autor a favor de la forma no marcada, sobretot tenint en compte la confiança que més endavant demostrarà per les opinions del lingüista. De tota manera, el resultat final és coherent amb un model noucentista, d'una llengua correcta i sense estridències.

Cal a més tenir en compte que si Boix-Fuster, basant-se en Coromines, insisteix en la presa de posició del sector capitanejat per Folch i Torres a favor de les formes «mamà»/«papà» (Boix-Fuster, 2007: 463), una recerca al CTILC ens demostrarà com la preferència real d'aquest autor, tot i la tradicional oposició al grup de Riba i Soldevila, és també la forma no marcada «mare»/«pare», respecte tant a «mamà»/«papà», com a «mama»/«papa».

- portava la cara senyalada > duia la cara senyalada

És coneguda la teoria ribiana recordada per Coromines (DECat, III, 218,b i 219,a) sobre la diferenciació entre els sinònims «portar» i «dur», com a hereus d'uns originals llatins també diferents: *ferre* i *ducere*. El primer equivaldria a «portar (a coll, o d'ací d'allà), transportar», mentre el segon a «conduir». Al DGLC, aquesta distinció no existeix, ja que Fabra defineix «portar» com «Anar carregat etc.», però també «anar amb (algú) al costat, davant, darrera, etc., menant-lo, menar, dur». Pel que fa a Riba, podem citar un altre exemple de la seva precisió en l'ús diferenciat de cadascun dels dos sinònims ja en una carta a Josep Obiols de 1920: «Tornarem, home, tornarem. Quan el petit Oriol o la petita Francesca (o Gràcia) començarà a poder ser **duta** --ja no **portada**- pel món.» (CTILC; recollida a Riba, 1989: 107). En revisar el seu text, veiem, doncs, com es manté fidel a la seva convicció.

- endinsà > enfonsà

És evident que si es tracta de dents que es claven, com al context que se'ns presenta aquí: «el cas és que s'abraonà damunt la germaneta, i li **enfonsà** al braç tots vuit incisius i els quatre ullals», el verb adient serà «enfonsar» i no «endinsar» (tot i que potser el més precís seria justament «clavar», que però Riba no pren en consideració). Al DGLC les definicions dels dos verbs no presenten massa contrastos, però sí que a «enfonsar» s'afegeix la idea de «pitjar», és a dir d'empènyer amb força, absent a «endinsar»⁸.

- les ferums mengívoles > les sentors mengívoles

La connotació de desagradable que té «ferum» no és adient per a quelcom de mengívol⁹.

- convençut > persuadit.

«la feréstega criatura, **persuadit** que els seus cops de geni desplaïen no solament a la família, sinó a Algú que és més amunt i té més poder, estava decidit a no esgarrapar ni mossegar». «Persuadir» indica una acció més forta que no pas «convèncer», però aquest matís només es pot veure per la presència en la definició del segon verb dels «arguments», necessaris, doncs, per «convèncer» però no per «persuadir»¹⁰.

⁸ (DGLC) **Endinsar**: Ficar endins, introduir. **Enfonsar**: Fer anar cap al fons; fer penetrar (una cosa) profundament dins una altra, pitjar cap a l'interior.

⁹ (DGLC) **Ferum**: Olor forta que fan certs animals; que fan la carn i altres substàncies quan comencen a passar-se.

¹⁰ (DGLC). **Convèncer**: Emmenar (algú) amb arguments a reconèixer alguna cosa com a vera, a adoptar una opinió, una resolució, etc. **Persuadir**: Induir (algú) a creure, a fer, alguna cosa.

- s'anà atansant > s'anà acostant

Tant «atansar» com «acostar» són recollits al DGLC, i també trobem un nombre de recurrències semblant de l'un i de l'altre al CTLC, però en canvi vegem què en diu Coromines (I, 469, b): «Avui *atansar* és un mot *d'estil* noble, d'estil més popular en el dialecte occidental (...) que en el català central: no pertany a l'ús col·loquial de Barcelona ni, en general, de les ciutats» i encara més endavant insisteix que és molt usat en el Baix Maestrat i Tortosa. Per altra banda, Massip també el considera pertanyent al lèxic tortosí (Massip 1991: 299).

El Riba madur decideix substituir un terme local per un de més general, de forma molt significativa i coherent per altra banda amb el que ell mateix defensava. Recordem com en altres llocs Riba utilitzava, per qualificar el moment en què alguns autors pretenien defensar els dialectalismes, unes imatges tan apassionades com: «sobre el verb català el cisme batega les ales eixelabrades» (Riba, 1985: 75) No ens interessa aquí investigar si la seva tria és una renúncia a un terme que pertanyia a l'idiolecte familiar perquè el pare era nascut «al si d'una família d'agricultors tortosins» (Medina, 1989: 13), sinó insistir en el fet que decideix utilitzar la forma més general, i que a més ho fa de manera sistemàtica.

Efectivament, segons els textos recollits al CTILC, després de *Sis Joans* no tornem a trobar «atansar» en una obra ribiana si no és en una de les traduccions dels tràgics (*Electra*, la qual, però, va ser publicada només el 1961, dos anys després de la seva mort). Per altra banda, el canvi que veiem a l'edició de *Sis Joans* de 1951 és paral·lela al canvi que es produeix de forma sistemàtica entre les dues versions de l'*Odissea*: segons el CTILC, la versió de 1919 presenta 37 recurrències d'«atansar», mentre no en trobem cap a la de 1953. Viceversa, en aquesta darrera no hi trobem «atansar», i en canvi 40 recurrències de «acostar».

3. CONCLUSIONS

Hem vist com a les primeres obres per a un públic infantil, *Guillot, bandoler*, per exemple, Riba creava una llengua que seguia les característiques del gènere de la rondalla, inclòs l'ús de cultismes o arcaïsmes. A mesura que avança en la seva maduració com a escriptor, la llengua es va depurant per una banda de termes que no són acceptats per Fabra, però també de tots aquests que eren una característica del gènere. D'aquesta manera, a «Joan feréstec» podem trobar mots no gaire freqüents, però ja no tenen la funció caracteritzant que tenien a *Guillot, bandoler*.

Per altra banda malgrat la presència de marques d'oralitat que ens remetien a una aparença de col·loquialitat necessària altre cop dins el gènere, la llengua esdevé més neutra, amb l'eliminació, per exemple, de localismes i també de formes connotades socialment com «mamà»/«papà».

Pel que fa a les tries lingüístiques independents del gènere dins el qual s'inscriuen els contes, veiem com Riba segueix sempre les indicacions de Fabra o Coromines, i només en un cas, el de «portar»/«dur», utilitza el seu criteri contra el d'ells. Ell mateix no es considera un lingüista, però sí un filòleg clàssic, cosa que probablement el porta a forçar l'etimologia per considerar l'ús llatí vàlid en català.

Per acabar, direm que aquests són només alguns dels primers resultats de la nostra investigació sobre l'ús del lèxic per part de Carles Riba. L'evolució de la llengua dels contes de *Sis Joans* continua fins al darrer, «Joan dropo», on, segons Serrahima (1972: 330) «s'enfila molt amunt sense deixar de ser el que és», i la nostra intenció és continuar aprofundint i ampliant aquesta recerca.

BIBLIOGRAFIA

- Boix-Fuster, Emili (2007). «Papa o papà nostre: un exercici de dialectologia social en català central». Dins *Llengua & Literatura 18*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 445-473.
- Cerina, Giovanna (1982). «La fiaba tra oralità e scrittura: aspetti semiotici». Dins Giovanna Cerina, Cristina Lavinio i Luisa Mulas (eds.), *Oralità e scrittura nel sistema letterario*. Roma: Bulzoni Ed., pp. 115-131.
- DCVB = Alcover, Antoni M. i Moll, Francesc de B. (1926-1962). *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol. Palma de Mallorca: Ed. Moll.
- DECat = Coromines, Joan (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 9 vol. Barcelona: Curial.
- Fabra, Pompeu (1932). *Diccionari General de la Llengua Catalana*, Barcelona, Llibreria Catalònia (citem per l'edició facsímil dins Fabra, Pompeu (2007). *Obres completes*, vol. 5. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans).
- Franquesa, Manuel (1971-1998²). *Diccionari de sinònims*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Labov, William (1983). *Modelos sociolingüísticos*. Madrid: Cátedra. Trad. esp. de Labov, William (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lavinio, Cristina (1982). «La fiaba tra oralità e scrittura: aspetti linguistici e stilistici». Dins Giovanna Cerina, Cristina Lavinio i Luisa Mulas (eds.), *Oralità e scrittura nel sistema letterario*. Roma: Bulzoni Ed., p. 91-114.
- Lüthi, Max (1979). *La fiaba popolare europea. Forma e natura*. Milano: Mursia.
- Massip, Àngels (1991). *El lèxic tortosí: història i present*. Tesi de doctorat. Universitat de Barcelona. Disponible en línia: <<http://www.tesisenred.net/handle/10803/1686>>.
- Medina, Jaume (1989). *Carles Riba (1893-1959)*, vol. I. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Medina, Jaume (2002). «Pròleg». Dins Josep Ferrer i Joan Pujadas (eds.), Coromines, Joan / Riba, Carles, *Epistolari*. Barcelona: Fundació Pere Coromines.
- Pericay, Xavier i Toutain, Ferran (1996). *El malentès del Noucentisme*. Barcelona: Proa.
- Quintana, Lluís (2007). «Carles Riba: *Les aventures d'en Perot Marrasquí*». Dins *El patrimoni de la imaginació: Llibres d'ahir per a lectors d'avui*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, pp. 75-80.
- Raspall, Joana i Martí, Joan (1996). *Diccionari de locucions i frases fetes, Nova edició amb un índex de paraules clau*. Barcelona: Edicions 62.
- Riba, Carles (1951). *Sis Joans*. Barcelona: Juventud.
- Riba, Carles (1985). «Les Geòrgiques Cristianes». Dins Enric Sullà (ed.), *Obres completes*, 2 / *Crítica*, I. Barcelona: Edicions 62, pp. 75.
- Riba, Carles (1989). Carles-Jordi Guardiola, ed. *Cartes de Carles Riba I: 1910-1938*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Riba, Carles (1992). «Sis Joans». Dins Enric Sullà (ed.), *Obres completes/5*. Barcelona: Edicions 62, pp. 269-339.
- Serrahima, Maurici (1972). *Dotze mestres*. Barcelona: Ed. Destino.
- Sullà, Enric (1992). «Introducció: Les narracions de Carles Riba». Dins Enric Sullà (ed.), *Carles Riba, Obres Completes/5*. Barcelona: Edicions 62, pp. 7-61.